

גלתה יהודה: גבריות, נשיות וחרובן במדרש איכה רבה ד"ר חנה פנחסי

שיעור 1: על מדרש איכה רבה, גבריות ונשיות: הקדמה

איכה ב, 13

מָה אֶעֱיֵדךָ מָה אֲדַמָּה לָךְ הַבַּת יְרוּשָׁלַם מָה אֲשׁוּה לָךְ וְאֶנְחַמְךָ בְּתוֹלַת בַּת צִיּוֹן כִּי גָדוֹל כַּיִם שְׁבָרְךָ מִי יִרְפָּא לָךְ

איכה ה, 11-14

נָשִׁים בְּצִיּוֹן עָנּוּ בְּתֵלַת בְּעָרֵי יְהוּדָה.
שָׂרִים בְּיָדָם נָתְלוּ פְּנֵי זִקְנִים לֹא נִהְדָּרוּ.
בַּחֲוָרִים טָחוּן נִשְׂאוּ וּנְעָרִים בְּעֵץ כְּשָׁלוּ.
זִקְנִים מִשְׁעַר שְׁבַתוֹ בַּחֲוָרִים מִנְּגִינָתָם.

Stephen Greenblatt, Towards a Poetics of culture, in: The New
Historicism (Routledge, 1989)

The study of genre is an exploration of the poetics of culture.

איכה רבה א, כח

כאן הוא אומר "גלתה יהודה" (איכה א)
 ולהלן הוא אומר "ויגל יהודה מעל אדמתו" (ירמיהו נב, כז)
 אלא כיון שגלו תשש כחן כנקבה, לכך נאמר "גלתה יהודה".

איכה א, 3

גלתה יהודה מעני ומרב עבדה היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח כל רדפיה השיגוה בין המצרים.

ירמיהו נב, 4-13

ויהי בשנה התשעית למלכו... בא נבוכדראצר מלך בבל הוא וכל חילו על ירושלים... ותבא העיר במצור...
 ויחזק הרעב בעיר ולא היה לחם לעם הארץ... ותבקע העיר וכל אנשי המלחמה יברחו... וירדפו חיל
 כשדים אחרי המלך וישגו את צדקיהו בערבת ירחו וכל חילו נפצו מעליו. ויתפשו את המלך... וישחט
 מלך בבל את בני צדקיהו לעיניו וגם את כל שרי יהודה שחט ברבלתה. ואת עיני צדקיהו עור ויאסרוהו
 בנחשתים ויבאהו מלך בבל בבלה... וישרף [נבוזראדן] את בית יהוה ואת בית המלך ואת כל בתי
 ירושלים ואת כל בית הגדול שרף באש.

ירמיהו נב, 27

ויכה אותם מלך בבל וימתם ברבלה בארץ חמת ויגל יהודה מעל אדמתו

ישעיהו י, 28-33

בא על עית עבר במגרון למכמש יפקיד כליו. עברו מעברה גבע מלון לנו חרדה הרמה גבעת שאול
 נסה. צהלי קולך בת גלים הקשיבי לישה עניה ענתות. עוד היום בנב לעמד ינפף ידו הר בת ציון גבעת
 ירושלים. הנה האדון יהוה צבאות מסעף פארה במערצה ורמי הקומה גדועים והגבהים ישפלו.

איכה רבה, פתיחתא א

רבי אבא בר כהנא פתח **"צִהְלֵי קוֹלְךָ בַּת גְּלִים"**
(ישעיהו י, ל)

אמר ישעיהו לישראל: עד שאתם אומרים שירים
ומזמורים לפני עבודת כוכבים

"צִהְלֵי קוֹלְךָ" בדברי תורה

"צִהְלֵי קוֹלְךָ" בבתי כנסיות

"בַּת גְּלִים" מה גלים הללו מסויימין בים כך אבותיהם מסויימין בעולם

ד"א **"בַּת גְּלִים"** בת גולים ברתיהון דגלוואי

בתו של אברהם אותו שכתוב בו **"וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וְיִרְדּוּ אַבְרָם מִצְרִימָה לְגֹר שָׁם"** (בראשית יב, י)

בתו של יצחק שכתוב בו **"וַיִּלְךָ יִצְחָק אֶל אַבְימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה"**
(בראשית כו, א)

בתו של יעקב שכתוב בו **"וַיִּלְךָ פְּדָנָה אֶרֶם"**
(בראשית כח, ה)

"הַקְּשִׁיבִי"

"הַקְּשִׁיבִי" למצותי

"הַקְּשִׁיבִי" לדברי תורה

"הַקְּשִׁיבִי" לדברי נבואה

"הַקְּשִׁיבִי" לצדקות ומעשים טובים...

איכה רבה א, א

אמר ר' לוי:

למטרונה שהיו לה שלשה שושבינין,

אחד ראה אותה בכבודה,

ואחד ראה אותה בפוחזה,

ואחד ראה אותה בניוולה.

כך משה ראה את ישראל בכבודן אמר "איכה אשא לבדי אשא טרחכם" (דברים א, יא)

ישעיה שראה אותן בפחזותם ואמר "איכה היתה לזונה" (ישעיה א, כא)

ירמיה ראה אותן בנוולן אמר "איכה ישבה בדד". (איכה א, א)

איכה רבה ד, ב

'בני ציון היקרים' מה היתה יקרותן?

עירוני שנשא אשה ירושלמית היה נותן לה משקלה זהב,

וכן ירושלמי שנשא עירונית היתה נותנת לו משקלו זהב.

איכה ד, 2

בני ציון היקרים המסלאים בפז, איכה נחשבו לנבלי חרש מעשה ידי יוצר

שיעור 2: משלים באיכה רבה: אב ובן, בעל ואשה

איכה רבה, פתיחתא כה

אמר ר' אחא, למלך שהיה יוצא מפלטין שלו בכעס, משהיה יוצא היה חוזר ומגפף ומנשק בכותלי פלטין ובעמודי פלטין ובוכה ואומר: הוי שלום בית פלטין שלי, הוי שלום בית מלכותי, הוי שלום בית יקרי, הוי שלום מן כדון הוי שלום. כך, משהיתה השכינה יוצאת מבית המקדש היתה חוזרת ומגפפת ומנשקת בכותלי בית המקדש ובעמודי בית המקדש ובוכה ואומרת:

הוי שלם בית מקדשי, הוי שלם בית מלכותי, הוי שלום בית יקרי, הוי שלום מן כדון הוי שלום.

איכה רבה ב, א

"השליך משמים ארץ תפארת ישראל"
ר' הונא בר' אחא בשם ר' חנינא בריה דר' אבהו משל למלך שהיה לו בן בכה ונתנו על ארכובתיו, בכה ונתנו על זרועותיו, בכה והרכיבו על כתיפיו, טינף עליו מייד והשליכו לארץ, לא הוה מסוקיתיה כמחותיה, מסוקיתיה ציבחר ציבחר ומחותיתיה כולא כחדא. (לא היה עליותיהם כירידותיהם, עליותיהם מעט מעט ירידותיהם כולם כאחד) כך "וְאֵנֹכִי תַרְגְּלֹתִי לְאֶפְרַיִם קָחַם עַל זְרוּעֹתָיו" (הושע יא, ג) ואחר-כך "אֶרְפִּיב אֶפְרַיִם יְחַרוֹשׁ יְהוּדָה יִשְׁדָּד לוֹ יַעֲקֹב" (הושע י, יא) ואחר-כך "השליך משמים ארץ תפארת ישראל"

פסיקתא דרב כהנא ד, ח

מפני מה כל הקרבנות באין זכרים וזו באה נקיבה,
א"ר אייבו לבן שפחה שטינף בפלטינ של מלך, אמר המלך תבוא אמו ותקנח את הצואה בחיקה, כך
אמר הקב"ה תבוא פרה ותכפר על מעשה העגל.

פסיקתא דרב כהנא ד, ח

ואיזהו קטן שאין צריך לאמו? - אמרי דבי רבי ינאי: כל שנפנה ואין אמו מקנחתו.
רבי שמעון בן לקיש אמר: כל שניעור ואינו קורא אימא. אימא סלקא דעתך? גדולים נמי קרו! אלא
אימא: כל שניעור משנתו ואינו קורא אימא אימא.
וכמה - כבר ארבע, כבר חמש

ז'וליה קריסטבה, כוחות האימה: מסה על הבזות (רסלינג, 2005), עמ' 9

היעדר נקיון או היעדר בריאות, לא הם אפוא שהופכים דבר מזה לבזוי, אלא מה שמשבשז זהות, מערכת, סדר.
מה שאינו מכבד את הגבולות, את המקומות, את הכללים.

איכה רבה א, א

למלך, שכעס על מטרונה וכתב לה גיטה ונתן לה וחזר וחטפו ממנה, וכל זמן שהיתה מבקשת להנשא
לאחר, אומר לה היכן גיטיך שגירשתיך, וכל זמן שהיתה תובעת צרכיה ממנו, הוא אומר לה: כבר
גירשתיך.

כך כל זמן שישראל מבקשים לעבוד ע"ז, אומר להם הקב"ה "אי זה ספר כריתות אִמְכֶם אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיהָ"
(ישעיהו נא, א) וכל זמן שמבקשין שיעשה עמהם נס וכל זמן שתובעין צרכיהם ממנו כבתחילה אומר
להם הקב"ה כבר גרשתי אתכם, המד"א "שְׁלַחְתִּיהָ וְאַתָּן אֶת סֵפֶר כְּרִיתֶיהָ אֵלֶיהָ" (ירמיהו ג, ח)

משנה, גיטין ד, א

השולח גט לאשתו והגיע בשליח, או ששילח אחריו שליח ואמר לו: גט שנתתי לך בטל הוא, הרי זה בטל.

קידם אצל אשתו, או ששילח אצלה שליח אמר לה: גט ששלחתי לך בטל הוא, הרי זה בטל. אם משהגיע גט על ידה, אינו יכול לבטלו.

בראשונה, היה עושה בית דין במקום אחר ומבטלו. התקין רבן גמליאל הזקן שלא יהו עושין כן מפני תיקון העולם.

שיעור 3: גברים, נשים וסיפורי רעב באיכה רבה

ירמיהו יד, 18

אִם יֵצְאֵתִי הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה חֲלָלִי חָרַב וְאִם בָּאתִי הָעִיר וְהִנֵּה תַחְלוּאֵי רָעַב

איכה א, 19

כִּהְיֵי וְזָקְנִי בְּעִיר גְּזוּעוּ כִּי בִקְשׁוּ אֶכֶל לָמוֹ

איכה ד, 10

יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בְּשָׁלוֹ יִלְדִיָּהֶן

איכה א, 11

כָּל עֲמָה נֶאֱנָחִים מִבְּקָשִׁים לֶחֶם נִתְּנוּ מִחֲמִדֵיהֶם בְּאֶכֶל לְהָשִׁיב נַפְשׁ

איכה רבה ד, י

"יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בְּשָׁלוֹ יִלְדִיָּהֶן"

ר' הונא בשם ר' יוסף אמר:

אמר הקב"ה: בנותי לא הניחו אותי לפשוט ידי בעולמי, הא כיצד?

היה בנה של שכנתה מת, והיה לה קלוסקין אחד והיה לה לאוכלו היא ובעלה ובנה ולחיות עליו עד יום אחד, והיתה נוטלתו מפי בעלה ומפי בניה והולכת ומבררה עם שכנתה ומנחמת אותה, והעלה עליהם הכתוב כאילו בשלו בניהם, הה"ד "יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בְּשָׁלוֹ יִלְדִיָּהֶן" כל כך למה, "הָיוּ לְבָרוֹת לָמוֹ בְּשֶׁבֶר בַּת עָמִי".

בבלי, בבא מציעא סב ע"א

שניים שהיו מהלכין בדרך, וביד אחד מהן קיתון של מים: אם שותין שניהם – מתים, ואם שותה אחד מהן – מגיע לשוב. דרש בן פטורא: מוטב שישתו שניהם וימותו, ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו. עד שבא רבי עקיבא ולימד: "וחי אחיך עמך" – חייך קודמים לחיי חבריך"

איכה רבה ד, ח

"לא נִכְרוּ בַחֲצוֹת".

אמר רבי אלעזר בר' צדוק: מעשה בעני אחד שבא ועמד על פתח בית אבא. אמר לי אבא: בני, צא וראה שמא מבני ירושלים הוא. הלכתי ומצאתי אשה אחת שנשל שיערה ולא היה אדם יודע אם זכר אם נקבה, ולא היתה תובעת אלא דבילה לבד, לקיים מה שנאמר "לא נִכְרוּ בַחֲצוֹת".

איכה ד, 8

חֲשֵׁךְ מִשְׁחֹר תֵּאָרֵם לֹא נִכְרוּ בַחֲצוֹת צָפַד עוֹרֵם עַל עֲצָמָם יָבֵשׁ הָיָה כְּעֵץ

בבלי, גיטין נא ע"א

דְּרַבִּי צְדוּק יְתִיב אַרְבַּעַיִן שָׁנִין בַּתְּעַנִּיתָא דְּלֹא לִיחָרַב יְרוּשָׁלַיִם,

כִּי הָוָה אָכִיל מִיַּדֵּי הָוָה מִיתְחַזִּי מֵאֲבָרַי.

וְכִי הָוָה בְּרִיא, מִיִּתִּי לִיהַ גְרוּגְרוֹת, מִיִּיץ מִיָּהוּ וְשָׂדֵי לָהּ.

תרגום: רבי צדוק ישב ארבעים שנה בתענית שלא תחרב ירושלים.

כאשר אכל דבר מה היה נראה מבחוץ,

וכאשר היה אוכל היו מביאים לו גרוגרות היה מוצץ אותן ומשליך אותן.

איכה רבה ד, ד

אמת המים באה מעיטם, פעם אחת עמדו הסוקרים והחריבוה, והיה אחד מהם נוטל את בנו והולך לאמת המים, מבקש לשתות ולא היה מוצא מים לשתות, והיה התינוק מדבק לשונו אל אמת המים, וה"ד"ד "דְּבַק לְשׁוֹן יוֹנֵק אֶל חֶכוֹ בְּצִמָּא"

ירושלמי יומא ג, י

אמת המים הייתה מושכת לו מעיטם

יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים ב (מוסד ביאליק, 1978), עמ' 286

היה מקום אחד במרחק שני סכינים מירושלים, ושמו: עיטם. נחמד ועשיר בפרדסים ונחלי מים כאחד.

תהלים קלז, 5-6

אם אֶשְׁכַּחךָ יְרוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח יְמִינִי. תִּדְבַּק לְשׁוֹנִי לְחֶפְזִי אִם לֹא אֶזְכְּרֶכִי...

איכה ד, 8

חֶשֶׁךְ מִשְׁחֹר תִּאָרֶם לֹא נִכְרוּ בְּחֻצוֹת צָפַד עוֹרֶם עַל עֲצָמָם יָבֵשׁ הָיָה כְּעֵץ

שיעור 4: פגיעות מיניות במדרש איכה רבה

Alice A. Keefe, LeMoyne College, "Rapes of Women: Wars of Man", in: Semeia 61: Women, War, and Metaphor: Language and Society in the Study of the Hebrew Bible (1993), pp. 79-97

The violated body of woman functions as a metonym for the social body as it is disrupted in war

תרגום: גופן המחולל של נשים מתפקד כמטונימיה לשבר החברתי שמחוללת מלחמה.

איכה רבה, א טז

אמר ריש לקיש מעשה באשה אחת וצפנת בת פניאל שמה.

צפנת שהכל צופין ביופיה בת פניאל בתו של כהן גדול ששימש לפני ולפנים שנתעלל בה שבאי כל הלילה. למחר הלבישה שבעה חלוקים והוציאה למוכרה

בא אדם אחד שהיה מכוער ביותר אמר לו: הראני את יופיה

אמר לו: ריקא, אם אתה רוצה ליקח קח שאין כיופיה בכל העולם כולו

אמר לו: אף על פי כן הפשיטה ששה חלוקים, ושביעי קרעתה ונתפלשה באפר.

אמרה לפניו: רבנו של עולם, אם עלינו לא חסת על קדושת שמך הגבור למה לא תחוס

ועליה קונן ירמיה "בַּת עֲמִי חֲגָרִי שֶׁקָּוְהַתְּפִלְשִׁי בְּאַפֵּר" (ירמיהו ו, כו)

ישעיהו ג, 16-17

וַיֹּאמֶר ה' יַעַן כִּי גָבְהוּ בְנוֹת צִיּוֹן
וַתִּלְכְּנָה נְטוּיֹת גְּרוֹן וּמִשְׁקְרוֹת עֵינַיִם
הָלוֹךְ וְטַפַּף תִּלְכְּנָה וּבְרַגְלֵיהֶם תַּעֲכַסְנָה.
וְשַׁפַּח אֲדָנָי קָדְקַד בְּנוֹת צִיּוֹן
וְהָ פְתָהֶן יַעֲרָה.

איכה רבה ד, טו

ר' חנינא פתח קרא בבנות ציון הה"ד ויאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון וגו'.
הווין שיפן ברומיהו ומהלכן בגסות רוח.
וַתִּלְכְּנָה נְטוּיֹת גְּרוֹן,
שהייתה אחת מהן לובשת תכשיטיה והיתה מטה לכאן ולכאן את גרונה בשביל להראות תכשיטיה.
וּמִסְקְרוֹת עֵינַיִם ר' איסי דקיסרין אמ' שהיו משקרות את עיניהן בסיקרא.
ר' שמעון בן לקיש אמ' בקלורית אדומה.

איכה רבה ד, טו

הָלוֹךְ וְטַפַּף תִּלְכְּנָה,
כשהייתה אחת מהן ארוכה היתה מביאה שתי קצרות אחת מכאן ואחת מכאן כדי שתיראה טיפח על
גביהן, כשהייתה אחת מהן קצרה היתה לובשת קדוקסין עבים כדי שתיראה ארוכה.
וּבְרַגְלֵיהֶם תַּעֲכַסְנָה,
ר' יוסי אומר שהייתה צרת צורת דרקון על מנעליה.
ורבנין אמרין היתה מביאה זפק של תרנגול וממלאה אותו אפלסמון ונותנת אותו בין עקיבה למנעלה
וכשהייתה רואה כת של בחורין היתה דופקת עליו והיה אותו הריח מפעפע בהן כארס הזה של עכנה

איכה רבה ד, טו

והיה ירמיהו אומר להן עשו תשובה עד שלא יבואו אויבים.
אמרו לו אם יבואו אויבים עלינו מה הם יכולים לעשות לנו, הה"ד "האמרים ימהר יחישו מעשהו למען
נראה ותקרב ותבואה, עצת קדוש ישראל ונדעה"
דוכסא רואה אותי ונוטלני ומושיבני עמו בקרונין
אמרו לירמיה נדע מן היא קיימא, דילן או דיליה.

איכה רבה ד, טו

כיון שגרמו עוונות ובאו שונאיהן היו מתקשות ויוצאות לפניהם כזונות
דוכסא רואה אותה ונוטל אותה,
איפרכוס רואה אותה ונוטל אותה,
אסטרטילטיס רואה אותה ונוטל אותה ומושיבה עמו בקרונין.

איכה רבה ד, טו

אמר הקב"ה ולא קימה דידי וקימה דילהון?
מה עשה הקב"ה?
מה עשה, "ושפח אדני קדקד בנות ציון" (ישעיהו ג, יז)
ר' אלעזר ור' יוסי בר' חנינא.
ר' אלעזר אומר הלקה אותן בצרעת, המד"א "ולשאת ולספחת ולבהרת" (ויקרא יד, נו)
ר' יוסי בר' חנינא אמר העלה על ראשהם משפחות משפחות של כינים
ור' חייא בר אבא אמ' עשאן שפחות מכודניות. מהו מכודניות, אמהן משעבדן.

איכה רבה ד, טו

אמ' הקב"ה יודע אני שאין אומות העולם בדילין מן הצרעת, מה עשה, "וה' פתהן יערה" (ישעיהו ג, יז) רמז הקב"ה למעיינם והיה מוציא דם עד שממלא כל הקרונין והיה אותו השלטון נועצה ברומח ונותנה לפני קרונין והיתה קרונין עוברת עליהן ומפסקן. והוא שירמיה אמ' "סורו סורו אל תגעו" (איכה ד, טו)

איכה רבה ד, ב

מעשה בר' יהושע בן חנניה שהלך לכרך גדול שברומי. אמרו לו: תינוק אחד יש בבית האסורין בקלון. הלך שם ראה תינוק אחד אדמוני יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו עומד בקלון, עמד על פתחו לבדקו, וקרא עליו הפסוק הזה "מי נתן למשסה יעקב וישראל לבזזים" (ישעיהו מב, כד) ענה התינוק אחריו ואמר: "הלוא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בתורתו" (ישעיהו מב, כד) כיון ששמע ר' יהושע קרא עליו "בני ציון היקרים המסלאים בפז" וזלגו עיניו דמעות ואמר: מעיד אני שמים וארץ שמובטח אני בזה שמורה הלכה בישראל והעבודה שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שיפסקו עליו. אמרו: לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל ומנו? ר' ישמעאל בן אלישע

שיעור 5: חורבן, הקרבה, אמונה - וסיכום

איכה רבה א, טז

מעשה במרים בת תנחום שנישבת היא ושבעה בניה עמה. מה עשה לה השלטון, חבש כל אחד בפני עצמו. הוציא את הראשון אמר לו: השתחוה לצלם כשם שהשתחוו אחיך.

אמר לו: חס לשלום, לא השתחוו אחי, אף אני לא אשתחוה לו. אמר לו: למה? - שכתוב בתורה "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ" (שמות כ, ב) צוה עליו להרגו.

הוציא את השני, אמר לו: השתחוה לצלם, כמו שהשתחוו אחיך. אמר לו: חס ושלום, לא השתחוו אחי, אף אני איני משתחוה לו? אמר לו למה? - שכתוב בתורה "לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי" (שמות כ, ג) מיד צוה עליו להרגו.

הוציא את השלישי, אמר לו: השתחוה לצלם כשם שהשתחוו אחיך. אמר לו: חס ושלום, לא השתחוו אחי, אף אני איני משתחוה לו. אמר לו: למה? - שכתוב בתורה "זִבַּח לְאֱלֹהִים יָחָרִם" צוה עליו להרגו... הוציא את השביעי, והוא היה הקטן שבהם. אמר לו: השתחוה לצלם כשם שהשתחוו אחיך. אמר לו: חס ושלום, לא השתחוו אחי לצלם, אף אני לא אשתחוה.

אמר לו: למה?

שכבר נשבענו לאלהינו שאין אנו ממירין אותנו ביראה, שנאמר "אֵת ה' הָאֱמֶרֶת הַיּוֹם" (דברים כו, יז) וכשם שנשבענו לו, כך נשבע לנו, שלא להמירנו באומה אחרת, שנאמר: "וְה' הָאֱמִירָךְ הַיּוֹם" (דברים כו, יח) אמר לו: אם-כן אני אזורק הטבעת זו לפני הצלם, ולך הביאהו כדי שיראו ויאמרו קיים מצות הקיסר. אמר לו: אללי לך קיסר, ממך שאתה בשר ודם אתיירא, ולא אתיירא מפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא אלוה של עולם!?

אמר לו: וכי יש אלוה בעולם?

אמר לו: אללי לך קיסר, וכי עולם של הפקר ראית?

אמר לו: וכי יש פה לאלהיכם?

אמר לו: בעבודה זרה שלכם כתיב "פֶּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ", אבל באלהינו כתיב "בְּדַבַּר ה' שְׁמַיִם נַעֲשׂוּ" (תהלים לג, ו)

אמר לו: וכי יש עינים לאלהיכם?

אמר לו: בעבודה זרה שלכם כתיב "עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יֵרְאוּ" אבל באלהינו כתיב "תִּמְיֵד עֵינַי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּה" אמר לו: וכי יש אזנים לאלהיכם?

אמר לו: בעבודה זרה שלכם כתיב "אֲזַנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ" אבל באלהינו כתיב "וַיִּקְשֹׁב ה' וַיִּשְׁמָע" (מלאכי ג, טז)

אמר לו: וכי יש אף לאלהיכם?

אמר לו: בעבודה זרה שלכם כתיב "אֵף לָהֶם וְלֹא יִרְחוּן" אבל באלהינו כתיב "וַיִּרַח ה' אֶת רִיחַ הַנְּחִיחַ" (בראשית ח, כא)

אמר לו: וכי יש ידים לאלהיכם?

אמר לו: בעבודה זרה שלכם כתיב "יָדֵיהֶם וְלֹא יִמְיִשוּן" אבל באלהינו כתיב "אֵף יָדַי יִסְדָּה אֶרֶץ" (ישעיהו מח, יז)

אמר לו: וכי יש רגלים לאלהיכם?

אמר לו: בעבודה זרה שלכם כתיב "רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְלְכוּ" אבל באלהינו כתיב "וְעַמְדוֹ רַגְלָיו בַּיּוֹם הַהוּא" (זכריה יד, ד) "וְדַרְךָ עַל בְּמַתֵּי אֶרֶץ"

אמר לו: וכי יש גרון לאלהיכם?

אמר לו: בעבודה זרה שלכם כתיב "לֹא יִהְגּוּ בְּגֵרוֹנָם" אבל באלהינו כתיב "חָכוּ מִמְתַּקִּים וְכָלוּ מִחֲמַדִּים" (שיר השירים ה, טז)

אמר לו: אם יש לו כל המדות הללו, מפני מה לא הציל אתכם מידי כשם שהציל חנניה מישאל ועזריה?

אמר לו: חנניה מישאל ועזריה היו זכאין ונפלו ביד מלך זכאי, אבל אנו חייבים, ונפלנו ביד מלך חייב ואכזרי, כדי שיתבע דמנו, כי הרבה דובים והרבה נמרים יש לו להקב"ה שיפגעו בנו, ולא מסרנו הקב"ה

אלא בידך בשביל שהוא עתיד לתבוע דמנו מידך. מיד צוה עליו להרגו.

איכה רבה א, טז

אמר לו אמו: בחייך קיסר, תנה לי את בני ואנשקו ואחבקהו. ונתנו לה את בנה, והוציאה את דדיה והניקתהו חלב, לקיים מה שנאמר "דָּבַשׁ וְחֶלֶב תַּחַת לְשׁוֹנֶיךָ" (שיר השירים ד, יא)

אמרה לו אמו: בחיי ראשך קיסר תנה חרב על צוארי ועל צוארו ביחד.

אמר לה: חס ושלום, איני עושה הדבר הזה, שכתוב בתורתכם "אתו וְאֵת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ בַּיּוֹם אֶחָד" (ויקרא כב, ח)

אמר לו אותו תינוק: רשע, וכי כל התורה כולה קיימת חוץ מפסוק זה? מיד לקחוהו ממנה להרגו. אמרה לו אמו: בני, אל ירך לבבך ואל תחת, אצל אחיך אתה הולך, ואתה ניתן בתוך חיקו של אברהם אבינו, ואמור לו משמי, אתה בנית מזבח אחד ולא הקרבת את בנך, אבל אני בניתי שבעה מזבחות והקרבתי את בני עליהם, ולא עוד אלא דיך [שלך] נסיון, ודידי עובדין. [ושלי מעשה] וכיון שנהרג שיערו חכמים שנותיו של אותו תינוק ונמצא בן שש שנים ומחצה וב' שעות.

באותה שעה צעקו כל אומות העולם ואמרו:

ומה אלהיהם של אלו עושה להם כך וכך, והם נהרגים עליו בכל שעה?

אמרו לאחר ימים נשתטית האשה ההיא, ועלתה לראש הגג

והשליכה עצמה ומתה, וקראו עליה "אֵם הַבָּנִים שְׂמֹחָה" ורוח הקודש

אומרת "עַל אֵלֶּה אֲנִי בּוֹכֶיָה".

איכה רבה, פתיחתא כד

ובאותה שעה קפצה רחל אמנו לפני הקב"ה ואמרה:

רבש"ע, גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה ועבד בשבילי לאבא שבע שנים. וכשהשלימו אותן שבע שנים והגיע זמן נשואי לבעלי יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי והוקשה עלי הדבר עד מאד, כי נודעה לי העצה והודעתי לבעלי ומסרתי לו סימן שיכיר ביני ובין אחותי כדי שלא יוכל אבי להחליפני ולאחר כן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאותי ורחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה. ולערב חלפו אחותי לבעלי בשבילי, ומסרתי לאחותי כל הסימנין שמסרתי לבעלי כדי שיהא סבור שהיא רחל. ולא עוד אלא שנכנסתי תחת המטה שהיה שוכב עם אחותי והיה מדבר עמה והיא שותקת ואני משיבתו על כל דבר ודבר כדי שלא יכיר לקול אחותי, וגמלתי חסד עמה ולא קנאתי, בה ולא הוצאתיה לחרפה. ומה אני שאני בשר ודם עפר ואפר לא קנאתי לצרה שלי, ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה ואתה מלך חי וקיים רחמן, מפני מה קנאת לעבודת כוכבים שאין בה ממש, והגלית בני ונהרגו בחרב ועשו אויבים במ כרצונם? מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ואמר: בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן. הדא הוא דכתיב: "כֹּה אָמַר ה' קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תַמְרוּרִים רַחַל מִבְּכָה עַל בְּנֵיהָ מֵאַנָּה לְהַנְחִים עַל בְּנֵיהָ כִּי אֵינָנּוּ" (ירמיהו לא, יד)

וכתיב "כֹּה אָמַר ה' מְנַעֵי קוֹלְךָ מִבְּכִי וְעֵינַיִךָ מִדְּמְעָה כִּי יֵשׁ שָׂכָר לְפַעֲלֹתֶךָ" וגו'

וכתיב "וַיֵּשׁ תַּקְוָה לְאַחֲרֵיתֶךָ נְאֻם ה' וְשָׁבוּ בָנִים לְגְבוּלָם"

איכה רבה א, ב

"בְּכוֹ תִבְכֶּה בְּלֵילָה"

מעשה באישה אחת שהיתה בשכונתו של רבן גמליאל

והיה לה בן תשחורת ומת, והיתה בוכה עליו בלילה.

והיה רבן גמליאל שומע את קולה, והיה נזכר חורבן בית המקדש

והיה בוכה עמה עד שנשרו ריסי עיניו.

וכיוון שהרגישו בו תלמידיו עמדו ופינו אותה משכונתו

איכה א, 2-1

אִיכָה יִשְׁבָּה בְּדָד הָעֵייר רַבְתִּי עִם הַיְתָה פְּאַלְמֹנָה... בָּכוּ תַבְכָּה בַּלַּיְלָה וּדְמָעָתָה עַל לַחֲיָה אֵין לָהּ מְנַחֵם
מִכֹּל אֲהַבְיָה פֶל רַעִיָה בְּגָדוּ בָהּ הָיוּ לָהּ לְאִיבִים.

איכה ה, 21

הִשְׁיִבְנוּ יְהוָה אֱלֹהֵי וְנִשׁוּבָה חֲדָשׁ יִמְיָנוּ פְּקָדָם